

leri taşıyan kadınlar da er ve eren sayılır. Buna karşılık belirtilen vasıfları taşımayan erkekler, tarikata girmiş ve tasavvuf yolunda mesafe almış olsalar bile, irşad ehliyetini kazanmadıkları sürece er ve eren sayılmazlar. Gözle görünmeyen, sayıları ve görevleri farklı veliler topluluğu olan ricâlî'l-gayb'a Türk tasavvufunda "gayb erenleri" adı verilir.

Özellikle Mevlevîler ve Bektaşîler tarikat büyüklerinden "erenler, erenlerim" veya "nazarım, nazarlarım" şeklinde söz etmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA:

Dîvânü lügâti't-Türk, I, 39; *Tarama Sözlüğü*, Ankara 1967, III, 1483-1488, 1490-1495; *el-Mu'cemü's-şu'fî*, s. 515; Abdülbâki Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul 1977, s. 117-120; Yunus Emre, *Divan* (nşr. Mustafa Tatçı), Ankara 1990, s. 410; Câmî, *Nefehât*, s. 615; Köprülü, *İlk Mutasavvıflar* (Ankara 1984), s. 33, 35, 41, 50, 54, 258, 263; Schimmel, *Mystical Dimensions of Islam*, s. 332, 418, 426; Dihhudâ, *Luğatnâme*, XXV, 127.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

ERETNA, Alâeddin

(ö. 753/1352)

Eretnaoğulları Beyliği'nin kurucusu ve ilk hükümdarı
(bk. ERETNAOĞULLARI).

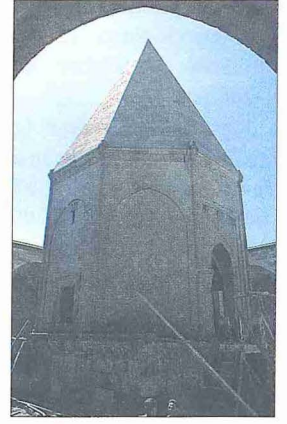
ERETNAOĞULLARI

1335-1381 yılları arasında Sivas ve Kayseri merkez olmak üzere Anadolu'da hüküm süren bir Türk beyliği.

Aslen Uygur Türkleri'nden olan beyliğin kurucusu Alâeddin Eretna, İlhanlı ordusuyla birlikte Anadolu'ya gelen ve noyan unvanını taşıyan emirlerdendi. İlhanlı Hükümdarı Olcaytu Han'ın 1316'da ölümü üzerine yerine geçen oğlu Ebû Said Bahadır Han, Emîr Çoban'ın oğlu Timurtaş'ı Anadolu valiliğine getirdi. Ti-

murtaş, İlhanlılar'ın nüfuzlu devlet adamlarından olan babası Emîr Çoban'ın 1327'de öldürülmesi üzerine Ebû Said Bahadır Han'dan korkup Memlûk sultanına sığınmak için Mısır'a giderken yerine kayınbiraderi Alâeddin Eretna'yı bıraktı. Alâeddin Anadolu valiliğini vekâleten yürüttüğü sırada Ebû Said Bahadır Han bu göreve Celâyirli Büyük Şeyh Hasan'ı tayin etti. Ancak Şeyh Hasan Anadolu valiliğini bizzat üzerine almayıp bağlılığına güvendiği Alâeddin Eretna'yı vekil bıraktı. İbn Battûta bu yıllarda Eretna'nın Aksaray, Niğde, Kayseri ve Sivas'ı Şeyh Hasan adına idare ettiğini, kendisiyle Sivas'ta, eşi Toğa Hatun ile Kayseri'de görüştüğünü bildirir. Alâeddin Eretna, Ebû Said Bahadır Han'a ve onun Anadolu valisi Celâyirli Büyük Şeyh Hasan'a itaat arz ederek mevkiini sağlamlaştırdı.

Ebû Said Bahadır Han'ın ölümü üzerine (1335), Büyük Şeyh Hasan'ın iyi bir mevki elde etmek amacıyla İran'a dönerken Alâeddin Eretna'yı yerine vekil bırakması siyasî nüfuzunu kuvvetlendirmek isteyen Eretna için iyi bir fırsat oldu ve beyliğin temellerini attı. Aladağ'da Büyük Şeyh Hasan'ı yenen (1337) Demirtaşoğlu Çobanlı Şeyh Hasan'ın kendisine tâbi olması için yaptığı teklifi reddederek (738/1337-38) Anadolu'da idareyi eline aldı. Küçük Şeyh Hasan'ın tehditleri karşısında Kayseri Kadısı Sirâceddin Süleyman'ı Memlûk Sultanı el-Melikü'n-Nâsır Muhammed'e gönderip Anadolu'yu onun nâibi sıfatıyla idare etmek istediğini bildirdi. Bunun üzerine Memlûk sultanı, Alâeddin Eretna'ya memâlik-i Rûm nâibi olduğuna dair bir belge gönderdi. Bununla beraber Eretna ile Memlûkler arasındaki münasebetlerde zaman zaman soğukluklar olmuş ve bazı Türkmen grupları, özellikle de Dulkarı Karaca Bey'in idaresindeki Türkmenler kullanılarak Eretna meşgul edilmiştir. Daha sonra Karaca Bey ile bir anlaşma yapan Alâeddin Eretna Orta Ana-

Alâeddin
Eretna'nın
türbesi -
Kayseri

dolu'ya yöneldi. 1340 yılında Memlûk sultanı adına hutbe okunmasına son verdi. Ancak kendisine karşı Türkmen akınları devam edince sultana elçi gönderip tekrar anlaşma yoluna gitti. Ertesi yıl Memlûkler'le ilgisini kesip bağımsızlığını ilân etti. Önce Sivas, daha sonra Kayseri merkez olmak üzere kendi adına hutbe okutup sikke kestirdi. İlhanlılar'ın görevlendirdikleri kumandan ve valilerin kötü idareleri yüzünden Anadolu'da uzun zamandan beri devam eden anarşiyi kısa sürede önleyerek otoritesini kurdu. Anadolu Selçuklu topraklarının büyük kısmını ele geçirdi. Çobanlı Şeyh Hasan ve onun müttetiki Süleyman Han'a karşı 1343'te kazandığı Karanbük zafarıyla hâkimiyetini sağlamlaştırdı. Çobanlı Şeyh Hasan'ın Aralık 1343'te karısı tarafından öldürülmesiyle bir süre rahatlaman Alâeddin Eretna, ardından onun halefiyle uğraşmak zorunda kaldı ve Çobanlı-Memlûklü iş birliğine karşı Celâyirli Şeyh Hasan ile ilişkilerini geliştirdi. 1350 yılında Kahire'ye elçi gönderip Sultan el-Melikü's-Sâlih'ten Anadolu nâibi olduğuna dair yeni bir ferman almayı başardı. el-Melikü'n-Nâsır'dan sonra iş başına geçen Memlûk sultanlarının zayıf oluşundan ve iç çekişmelerden faydalanıp Memlûk hâkimiyetindeki Dârende'yi de kendi topraklarına kattı. Eretna'nın, Karamanoğlu Ahmed Bey'in ölümünden sonra 1350'de Konya'yı da ele geçirdiği anlaşılmaktadır. 753 Muharreminde (Mart 1352) Kayseri'de vefat eden Alâeddin Eretna Köşk Medresesi avlusundaki kümbete gömüldü. Öldüğünde Sivas, Kayseri, Amasya, Tokat, Çorum, Develi, Karahisar, Ankara, Zile, Canik, Ürgüp, Niğde, Aksaray, Erzincan, Doğu Karahisar ve Dârende onun hâkimiyeti altındaydı. Tecrübeli bir asker ve devlet adamı olmasının yanı sıra dindar, iyilik sever, âdil ve âlim bir hükümdar olan

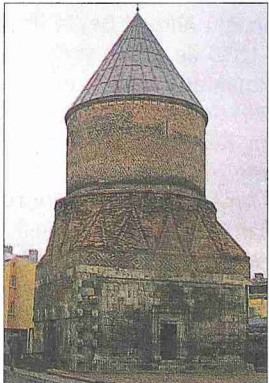

Alâeddin
Eretna
adına
basılmış
altın sikke
(İstanbul
Arkeoloji
müzesi,
Teşhir,
nr. 2378)

Alâeddin Eretna, bu özellikleri ve sakalının seyrek oluşu sebebiyle halk arasında "köse peygamber" lakabı ile şöhrat kazanmıştır.

Alâeddin Eretna'nın üç oğlundan en büyüğü olan Şeyh Hasan Sivas valisi iken Ramazan 748'de (Aralık 1347) çok genç yaşta vefat etmiş ve Gündük Minare adıyla anılan kümbete gömülmüştü. Diğer oğulları Câfer ve Mehmed beyler babalarının ölümü üzerine birbirlerine karşı iktidar mücadelesine giriştiler. İsfahan Şah Hatun'un oğlu olan Mehmed Bey ümerâ tarafından Gıyâseddin unvanıyla hükümdar ilân edildi. Adına hutbe okutup sikke kestiren Gıyâseddin Mehmed'in yaşının küçük olması ve dirayetsizliği bir süre sonra nüfuzunu kaybetmesine sebep oldu. Kendisini beğenmeyen ümerâ ve ulemânın baskısıyla 1354'te tahtını terkederek Karamanoğulları'na sığındı. Ondan boşalan tahta yine ümerâ tarafından bu defa Câfer Bey çıkarıldı ve İzzeddin unvanıyla sultan ilân edildi. Ancak tahtını tekrar ele geçirmek için harekete geçen Mehmed Bey 1355 Nisanında meydana gelen Yalnızgöz Savaşı'nda kardeşi Câfer Bey'i mağlûp etti. Kısa bir aradan sonra Eretnalı tahtına yeniden oturan Mehmed Bey büyük yardımlarını gördüğü Hoca Ali Şah ile mücadeleye girdi ve sonunda onu da bertaraf etti (1358). Mehmed Bey iktidarı döneminde en çok Moğollar'ın sebep olduğu olaylarla uğraştı. Her vesileyle karışıklık çıkaran Moğollar'a karşı giriştiği mücadelede başarısız kalan Mehmed Bey, veziri Kadı Burhâneddin'in bütün gayretlerine rağmen idaresinden ve kendisinden memnun olmayan Hacı Şadgeldi ve Hacı İbrâhim gibi devlet adamları tarafından Sivas'ta öldürüldü (Ekim 1365).

Erzincan, Şarkıkarahisar, Bayburt, Samsun, Kayseri, Çorum, Sivas, Tokat ve Aksaray'da kendi adına kesilmiş sikkele-

Eretnaoğlu
Şeyh Hasan'ın
Gündük
Minare
diye anılan
türbesi -
Sivas

ri bulunan Mehmed Bey'in yerine henüz on üç yaşındaki oğlu Ali Bey Alâeddin unvanıyla sultan ilân edildi. Kabiliyetsiz bir kişi olan Alâeddin Ali döneminde devlet otoritesi kurulamadığı için Eretnalı emirlerden Hacı Şadgeldi Amasya'da, Mutahharten Erzincan'da, Tâceddin Niksar'da, Hacı İbrâhim Sivas'ta, Şeyh Necib Tokat'ta ve Kılıcarslan Şarkıkarahisar'da kendi başlarına hareket etmeye başladılar. Sadece Kayseri'deki emirler Ali Bey'e şeklen bağlı kaldılar. Emirler arasında görülen bu rekabet yüzünden birlik ve beraberlik bozulmuş, huzur ve asayiş ortadan kalkmış, ilim ve kültür hayatı sönmüş, devlet otoritesi kaybolmuştur. Türkmen ve Moğol oymaklarının sonu gelmeyen saldırılarından dolayı bir kısım Anadolu halkı Halep'e, Antep'e, Batı Anadolu'ya ve Marmara bölgesine göç etti. Devletin içine düştüğü bu kötü durumu fırsat bilen Karamanoğlu Alâeddin Bey Kayseri'ye hücum ederek şehri ele geçirdi (1375). Alâeddin Ali Bey Sivas'a kaçtı. Ancak Kayseri, şehrin kadısı olan Burhâneddin Ahmed tarafından geri alındı. Kadılığının yanı sıra akıllı ve cesur bir siyasetçi olarak da tanınan Kadı Burhâneddin bu başarısı sayesinde 1378 Mayıs'da vezirlik makamına yükseldi. Onun vezirliğe getirilmesi Eretna Devleti'ne büyük bir canlılık kazandı. Devletin merkezî otoritesinin güçlenmesi için yoğun gayret sarfedildi. Moğol ve Türkmen oymaklarının saldırılarına engel olunarak eski huzurlu dönem kısa bir süre için de olsa yeniden yaşandı. Alâeddin Ali Bey, Kadı Burhâneddin'in telkin ve tavsiyelerine uyarak devlet otoritesini sağlamak için Amasya, Develi Karahisar (Yeşilhisar), Niğde, Aksaray, Niksar ve Erzincan üzerine seferler düzenledi; ancak onun çizdiği politikanın esaslarına uymadığı için bu seferlerde başarı sağlanamadı. Alâeddin Ali Bey, ikinci defa çıktığı Amasya seferi esnasında vebaya yakalanarak 782'de (1380) öldü. Kayseri'de babası ve dedesinin gömülü olduğu Köşk Medrese avlusundaki kümbete defnedildi.

Alâeddin Ali Bey'in yerine yedi yaşındaki oğlu II. Mehmed tahta çıkarıldı. Vezir Kadı Burhâneddin'in de tasvibiyle Selçuklu hânedanından Kılıcarslan kendisine nâib tayin edildi. Ancak bir süre sonra Kılıcarslan ile Kadı Burhâneddin arasında iktidar mücadelesi başladı. Bu mücadele Kılıcarslan ve taraftarlarının ortadan kaldırılmasıyla sona erdi (1381). İktidarı ele geçiren Kadı Burhâneddin aynı

yıl Mehmed Bey'in nâibi oldu. Bir müddet sonra da diğer büyük rakibi Amasya Emiri Hacı Şadgeldi'yi ortadan kaldırdı. Böylece iktidarda rakipsiz kalan Kadı Burhâneddin 1381 sonbaharında sultanlığını ilân ederek Eretnaoğulları hâkimiyetine son verdi ve kendi adıyla anılan bir devlet kurdu.

Anadolu'da hüküm süren diğer Türk beylikleri gibi Eretnaoğulları da siyasî, askerî ve idarî teşkilâtta Selçuklu ve İlhânlılar'ı taklit etmişlerdir. Konya ve Ankara yöresinden Erzurum'a ve Samsun'dan Malatya'nın kuzeyine kadar uzanan topraklarda yarım yüzyılı aşkın bir süre hüküm süren Eretnaoğulları Anadolu Türk kültür ve medeniyetine önemli hizmetlerde bulunmuşlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdullah Kaşânî, *Târîh-i Olcaytu Sultân Muhammed Hudâbende*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3019, vr. 139^b; Şebânkâreyî, *Mecma'u'l-ensâb*, Süleymaniye Ktp., Yeniciami, nr. 909, vr. 275^{a-b}; Safedî, *A'yanu'l-âsır*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2962, vr. 162^{a-b}; İbn Battûta, *er-Rihle*, Beyrut, ts., s. 231; a.mlf., *Seyahatnâme*, I, 324-327; İbn Haldûn, *el-'İber*, Beyrut 1968, V, 1185-1187; Esterâbâdî, *Bezm ü Rezm* (nşr. Kilisli Muallim Rifat), İstanbul 1928, s. 79, 86 vd., 254; a.e. (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 1990, s. 94, 182, 224, 229, 231-232, 250, 267, 392; Kalkaşendî, *Subhü'l-a'sâ*, V, 363-364; VII, 276-277; Yazıcızâde Ali, *Tevârîh-i Âl-i Selçuk*, TSMK, Revan, nr. 1391, vr. 445^b-446^a; Âlî Mustafa Efendi, *Fusûlû'l-hal ve'l-akd, İû Ktp.*, TY, nr. 9783, vr. 103^{a-b}; İnâyetullah Efendi, *Eretna Tarihi*, Süleymaniye Ktp., Murad Molla, nr. 744/7; Münecimbaşı, *Câmî'u'd-düvel*, Beyazıt Devlet Ktp., nr. 5020, vr. 443-444; Şikârî Ahmed, *Karaman Tarihi*, s. 13 vd.; İsmâîl Galib, *Takvîm-i Meskûkât-ı Selçukîyye*, İstanbul 1309, s. 102, 105-109; Ahmed Tevhid, *Meskûkât-ı Kadîme-i İslâmîyye Kataloğu*, İstanbul 1321, IV, 427-442; a.mlf., "Benî Eretnâ", *TOEM*, V/25 (1330), s. 13-22; Halil Edhem [Eldem], *Kayseriyye Şehri*, İstanbul 1334, s. 111-116, 119; V. Berchem — H. Edhem, *Corpus, Sivas-Divriği Kitâbeleri*, Kahire 1917, I, 39-49; İsmâîl Hakkı [Uzunçarşılı] — Rıdvan Nâfiz [Edgüder], *Sivas Şehri*, İstanbul 1346/1928, s. 61, 62, 64, 66, 70, 75, 77, 152; İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Sivas-Kayseri ve Dolaylarında Eretna Devleti", *TTK Belleten*, XXXII/126 (1968), s. 161-189; a.mlf., "Eretna", *İA*, IV, 309-310; *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler* (nşr. Osman Turan), Ankara 1954, s. 12, 32, 70, 72; Zambaur, *Manuel*, s. 155; Artuk, *İslâmî Sikkelere Kataloğu*, II, 823-824; Cl. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler* (trc. Yıldız Moran), İstanbul 1979, s. 295, 302, 352-353; a.mlf., "Eretna", *El² (Fr.)*, II, 724-725; Bosworth, *İslâm Devletleri Tarihi*, s. 296; Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, Ankara 1989, II, 5-22, ayrıca bk. İndeks; Kemal Göde, *Eratnalılar: 1327-1381*, Ankara 1994; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I, Ankara 1970, s. 100-120.

KEMAL GÖDE